

Marcin Rosiak

Prawno-kryminalistyczne aspekty dotyczące czynności związanych z oględzinami rzeczy przez funkcjonariuszy Służby Więziennej

Legal and forensic aspects of activities related to the inspection of items by Prison Service officers

Opracowanie ma na celu przedstawienie problematyki czynności sprawdzenia odzieży, obuwia oraz przedmiotów, które znajdują się na ciele osoby kontrolowanej w ramach kontroli osobistej, określonej w art. 18 ust. 3a pkt 1 ustawy o Służbie Więziennej w aspekcie kryminalistycznym, ukazanie funkcji i celów oględzin rzeczy w kontekście powyższej regulacji prawnej, omówienie zasad ich przeprowadzania, jak też przedstawienie wybranych zagadnień wykorzystania wyników przedmiotowej czynności procesowo-kryminalistycznej.

Słowa kluczowe: przestępstwo, dowód, postępowanie karne, protokół, funkcjonariusz, tajność

The study aims to present the issue of checking clothes, shoes and objects that are on the body of the inspected person as part of a personal inspection, specified in Article 18 paragraph 3a point 1 of the Act on Prison Service in the forensic aspect, showing the functions and objectives of inspection of things in the context of the above legal regulation, discussing the principles of their conduct, as well as presenting selected issues of using the results of the procedural and forensic activity in question.

Key words: crime, evidence, criminal proceedings, protocol, officer, secrecy

Wprowadzenie

Funkcjonariusze Służby Więziennej, realizując kompetencje określone w przepisie art. 18 ustawy o Służbie Więziennej, wykonują szereg czynności służbowych, w tym o charakterze identyfikacyjnym i kontrolnym, których rezultaty mogą stanowić źródła pierwszych informacji o przestępstwie.

Niewątpliwie oględziny odgrywają szczególnie istotną rolę na gruncie postępowania karnego, w tym w fazie postępowania przygotowawczego. Stanowią bowiem jeden z prawnych oraz kryminalistycznych instrumentów umożliwiających wykrycie sprawcy przestępstwa i udowodnienie mu winy. Poza procesem karnym czynność oględzin przewidziana jest także w postępowaniu cywilnym i administracyjnym. W tym jednak obszarze, w przeciwieństwie do postępowania karnego, problematyka przebiegu procesu dowodzenia, źródeł dowodowych i uzyskiwanych z nich środków dowodowych stanowi zagadnienie opracowane w dalece niewystarczającym zakresie¹, w tym również w odniesieniu do oględzin rzeczy.

Szerszego omówienia wymaga więc czynność sprawdzania składników ubioru oraz przedmiotów znajdujących się na ciele osoby kontrolowanej, realizowana w ramach kontroli osobistej na podstawie art. 18 ust. 3a pkt 1 ustawy o Służbie Więziennej. Pomimo, że głównym celem takich działań kontrolnych pozostaje zapewnienie bezpieczeństwa i porządku na terenie placówki penitencjarnej, to stanowią one w istocie, w ujęciu kryminalistycznym, formę oględzin rzeczy m.in. w postaci wskazanych powyżej elementów garderoby. W świetle przytoczonej regulacji prawnej kontrola osobista może polegać na sprawdzeniu odzieży, obuwia oraz przedmiotów, które znajdują się na ciele tych osób, które ubiegają się o wstęp na teren jednostek penitencjarnych oraz osób opuszczających placówki. Dotyczy więc ona także funkcjonariuszy i pracowników cywilnych Służby Więziennej wchodzących oraz wychodzących z takich jednostek².

W rezultacie oględzin rzeczy, w tym również elementów odzieży osób poddawanych kontroli osobistej, już w fazie kontroli pobieżnej³, może

¹ V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, *Oględziny miejsca. Teoria i praktyka*, Violetta Kwiatkowska-Wójcikiewicz & Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa – Stowarzyszenie Wyższej Użyteczności „Dom Organizatora”, Toruń 2011, s. 12–13.

² Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 1683).

³ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 lipca 2023 r. w sprawie realizacji działań funkcjonariuszy Służby Więziennej oraz wzoru protokołu z kontroli osobistej, kontroli pobieżnej oraz ze sprawdzania pojazdów lub ich ładunku (Dz.U. z 2023 r. poz. 1522).

dojść do ujawnienia śladów kryminalistycznych wykazujących związek z czynem mogącym wypełniać znamiona przestępstwa, przykładowo nielegalnego posiadania środków psychoaktywnych, odurzających, bądź substancji psychotropowych. Koniecznym jest więc właściwe przygotowanie funkcjonariuszy Służby Więziennej do jej efektywnego wykonania i udokumentowania jej przebiegu oraz rezultatów. Powinna być ona przeprowadzona w taki sposób, by kontrolujący mogli skutecznie realizować cele porządkowe, prewencyjne. Jednakże w sytuacji ujawnienia podczas sprawdzeń śladów kryminalistycznych mogących mieć związek z przestępstwem powinni umiejętnie zapobiec ich utracie lub zniekształceniu do momentu ich procesowego zabezpieczenia przez organ postępowania karnego.

Wprawdzie w literaturze przedmiotu podnosi się, że nikt, niezależnie od tego jak profesjonalnie jest wyszkolony i jak dobre przejawia intencje, nie jest zupełnie immunizowany od naturalnych ograniczeń poznawczych⁴. Jednakże wyposażenie w podstawową wiedzę na temat oględzin rzeczy może przyczynić się do zwiększenia efektywności czynności służbowych podejmowanych przez funkcjonariuszy Służby Więziennej, nie tylko w aspekcie porządkowym i ochronnym, ale także kryminalistycznym. Prawidłowe ujawnienie i poprawne, wstępne zabezpieczenie śladów kryminalistycznych przez funkcjonariuszy dysponujących niezbędnym zasobem wiadomości o celu, funkcji, zasadach przeprowadzania oględzin oraz o możliwościach późniejszego wykorzystania ich wyników, zwiększają możliwość przekazania śladów do dalszych badań oraz skutecznego wykorzystania rezultatów ekspertyz w kolejnych fazach procesu karnego.

Pojęcie oględzin

W doktrynie przyjmuje się, że oględziny to zapoznanie się przez organ procesowy za pomocą zmysłów z miejscem, rzeczą lub z ciałem osoby w celu poznania ich cech, właściwości z uwagi na ich znaczenie dla

⁴ Podają za: J. Wójcikiewicz, *Temida nad mikroskopem. Judykatura wobec dowodu naukowego*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa – Stowarzyszenie Wyższej Użyteczności „Dom Organizatora”, Toruń 2009, s. 26.

rozstrzygnięcia sprawy lub też w celu ujawnienia innego źródła, bądź też środka dowodowego⁵.

Oględzin rzeczy dokonuje się zwykle jednocześnie z oględzinami miejsca, przy czym rzecz znalezioną na miejscu zabiera się w celu przeprowadzenia dalszych, bardziej dokładnych oględzin lub poddania jej szczegółowym badaniom kryminalistycznym. Nierzadko oględziny, badania kontynuowane są w warunkach laboratoryjnych i pozostają ukierunkowane m.in. na ujawnienie mikrośladów. Niekiedy jednak przedmiotem oględzin są rzeczy od początku oddzielone od miejsca, na którym się pierwotnie znajdowały. Wśród takich przedmiotów można wyróżnić rzeczy znalezione w elementach odzieży danej osoby, przykładowo ukryte tam niebezpieczne narzędzia, tj. szpikulce czy żyłki. Zarówno natura niektórych przedmiotów, w tym łatwopsujących się artykułów żywnościowych czy innych produktów pochodzenia organicznego, roślinnego, jak i niekiedy niszcząca metoda ekspertyzy, mogą spowodować że przestaną one istnieć. Przed następstwami takiego stanu rzeczy zabezpiecza rozwiązanie prawne zawarte w art. 207 § 2 obowiązującej ustawy karnoprocesowej. Zgodnie z powyższym uregulowaniem, jeżeli zabezpieczony przedmiot może ulec przy badaniu zniszczeniu lub zniekształceniu, to część tego przedmiotu należy w miarę możliwości zachować w stanie niezmienionym, a gdy to nie jest możliwe stan ten należy utrwalić w inny sposób. Zalecenie to nie odnosi się jednak w pełni do przedmiotów szybko psujących się lub zanikających. Wówczas jedyną metodą zabezpieczenia ich przed zupełną degradacją jest procesowe utrwalenie, cechujące się możliwie najmniejszą ingerencją. Obok spisania protokołu oględzin, które jest obowiązkowe, należy nadto utrwalić ich przebieg w formie zdjęć, filmu, rysunku bądź szkicu sytuacyjnego. Reguła ta odnosi się też do wszystkich innych oględzin, gdyż każde z nich są, z nielicznymi wyjątkami, czynnością niepowtarzalną. Ponowne oględziny prawie zawsze odbywają się w innych niż pierwotne warunkach, które zmieniają się wskutek upływu czasu, zmian otoczenia bądź miejsca umieszczenia rzeczy⁶.

⁵ T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2003, s. 499.

⁶ S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, Wydawnictwa Prawnicze PWN, Warszawa 2001, s. 384.

Funkcje i cele oględzin

Wyróżnia się trzy główne i zasadniczo równoważne funkcje oględzin miejsca, osoby oraz rzeczy, tj.:

1. poznawczą,
2. wykrywczą,
3. dowodową.

Prawidłowo przeprowadzone oględziny mogą przyczynić się do ustalenia okoliczności rozpatrywanego zdarzenia, wykrycia sprawcy, jak też do zgromadzenia materiału dowodowego. W przypadku każdego rodzaju oględzin konieczne jest przestrzeganie wypracowanych przez kryminalistykę zasad ich przeprowadzenia. Tworzą one swoisty system określający wzorzec postępowania organu procesowego⁷.

Zasadniczym celem oględzin rzeczy jest jej identyfikacja oraz wykrycie na tej rzeczy śladów lub ujawnienie innych jej związków ze zdarzeniem, przykładowo dostrzeżenie drobinek środka odurzającego lub substancji psychotropowej. Niekiedy pojawiają się również i dalsze cele przedmiotowej czynności procesowo-kryminalistycznej, jak ustalenie właściwości danej rzeczy lub jej struktury bądź zawartości⁸, w tym przykładowo schowków przygotowanych w specjalnie przerobionych butach czy elementach garderoby, mogących służyć do przemykania w nich narkotyków.

W ramach oględzin rzeczy organ procesowy może samodzielnie bądź też z udziałem konsultacyjnym biegłego, badać daną rzecz, wykrywać na niej ślady, wstępnie je badać i zabezpieczać. Na ich podstawie możliwe jest niekiedy formułowanie wniosków dotyczących *modus operandi* sprawcy działającego przy pomocy danej rzeczy, jak również na niej lub jej powierzchni. Dlatego w tym zakresie możliwe jest wykorzystanie wielu środków techniki kryminalistycznej służących do ujawniania, badania i zabezpieczania śladów. W fazie poprzedzającej badania koniecznym jest jednak dokonanie identyfikacji oględzinowanej rzeczy. W ramach tej identyfikacji należy ustalić parametry rzeczy, a więc jej wielkość, ciężar, cechy grupowe, cechy indywidualne, w tym ewentualne oznaczenie numeryczne, a nadto stopień zdatności rzeczy do wykonania tych zadań, dla których została ona wyprodukowana albo użyta w konkretnym zdarzeniu.

⁷ D. Wilk D. (red.), *Kryminalistyka. Przewodnik*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa – Stowarzyszenie Wyższej Użyteczności „Dom Organizatora”, Toruń 2013, s. 108.

⁸ T. Hanausek, *Kryminalistyka. Zarys wykładu*, Kantor Wydawniczy Zakamycze oddział Polskich Wydawnictw Profesjonalnych Sp. z o.o., Zakamycze 2005, s. 131.

Przy oględzinach rzeczy trzeba więc zabezpieczyć jej wygląd nie tylko poprzez opis w protokole oraz inne dostępne środki, w szczególności fotograficznie, ale też należy zabezpieczyć protokolarnie i technicznie wszelkie ślady znajdujące się na tej rzeczy⁹.

Austriacki sędzia śledczy Hans Gross określił kryminalistyczne cele oględzin jako znalezienie odpowiedzi na siedem podstawowych pytań, określanych w literaturze przedmiotu mianem „złotych”. Sformułowane przez wymienionego i powszechnie akceptowane przez kryminalistyków pytania, są następujące:

1. Kto?
2. Co się zdarzyło?
3. Gdzie?
4. Za pomocą czego?
5. Dlaczego?
6. W jaki sposób?
7. Kiedy¹⁰?

Pytanie „kto” dotyczy przy tym nie tylko sprawcy, ale i ofiary. Mając powyższe na uwadze, nie sposób nie docenić oględzin jako źródła informacji i materiału dowodowego w postępowaniu karnym. Wynika z tego konieczność zachowania miejsca zdarzenia bądź rzeczy poddawanych oględzinom w stanie maksymalnie nienaruszonym do czasu ich przeprowadzania. Pomimo, że wymóg ten jest powszechnie znany, to jednak praktyka wskazuje, iż obiekt oględzin często poddawany jest deformacji. W znacznym stopniu jeszcze przed oględzinami zdarza się, że z uwagi na nieświadomość szkodliwości swego zachowania, takich zmian dokonuje sam pokrzywdzony, który dąży do określenia wielkości poniesionych strat materialnych, nieostrożnie zachowuje się na tym miejscu lub też stara się usunąć rzekomy nieporządek w oczekiwaniu na przyjazd grupy oględzinowej. Istotny wpływ na wystąpienie zmian na miejscu zdarzenia czy też na rzeczy, mają również warunki atmosferyczne. Mogą one doprowadzić do zniekształcenia, a nawet doszczętnego zniszczenia śladów. Powyższe sytuacje, chociaż szkodliwe, nie są zależne od przedstawicieli organów ścigania, jednakże funkcjonariusze obecni na miejscu zdarzenia powinni podjąć odpowiednie czynności zmierzające do złagodzenia wpływu destruktywnego oddziaływania takich czynników na przedmiot

⁹ Ibidem, s. 132.

¹⁰ Widacki J. (red.), *Kryminalistyka*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2002, s. 19.

oględzin. Niedopuszczalne jest dokonywanie zniszczeń na miejscu zdarzenia przez osoby, których zadaniem jest ochrona znajdujących się na nim śladów i dowodów rzeczowych. Przypadki takie nie są jednak praktyce obce¹¹, podczas gdy w pierwszej fazie czynności wszelkie działania inwazyjne należy ograniczyć do wykonania dokumentacji zastanego układu i stanu obiektów¹², bez ich przemieszczania i modyfikowania. Reguły te powinny być znane także tym funkcjonariuszom Służby Więziennej, którzy przeprowadzając sprawdzenia elementów ubioru osób poddawanych kontroli osobistej, działają na przedpolu procesu karnego. Wyniki czynności kontrolnych mogą bowiem stać się istotnym źródłem pierwszych informacji o przestępstwie, w szczególności przeciwko zdrowiu publicznemu, wymiarowi sprawiedliwości bądź też przeciwko życiu i zdrowiu konkretnej osoby.

Zasady oględzin

Właściwe wykonanie oględzin warunkowane jest konsekwentnym stosowaniem ugruntowanych zasad wypracowanych przez kryminalistykę. Źródłem tych reguł jest prawo procesowe oraz teoria i praktyka kryminalistyczna.

Stosowanie przedmiotowych zasad podczas oględzin rzeczy zwiększa skuteczność czynności. Zapewnia też należytą organizację i sprawny przebieg pracy. Umożliwia prawidłową ochronę faktyczną i prawną ujawnionych śladów. Zasady oględzin pozostają we wzajemnej zależności, wyznaczając sposób postępowania funkcjonariusza instytucji państwowej. Mogą one dotyczyć sposobu działania osób przeprowadzających oględziny, postawy moralnej funkcjonariuszy lub też samych rezultatów oględzin.

Prowadzący oględziny musi zachowywać się aktywnie, szybko i sprawnie. Działanie opieszale może bowiem skutkować bezpowrotną utratą bądź istotnym zniekształceniem śladów kryminalistycznych, w szczególności w następstwie ich podstępного usunięcia przez osoby trzecie. Kierując przebiegiem czynności jednoosobowo, winien racjonalnie oraz oszczędnie gospodarować posiadanymi zasobami. Biorąc odpowiedzialność za prawidłowe przeprowadzenie czynności funkcjonariusz, powinien

¹¹ B. Hołyst, *Kryminalistyka*, LexisNexis Polska Sp. z o.o., Warszawa 2010, s. 466–467.

¹² J. Brzozowski, A. Czubak, W. Czubak, *Eksperyta daktýloskopijna* [w:] M. Kała, D. Wilk, J. Wójcikiewicz (red.), *Eksperyta sądowa. Zagadnienia wybrane*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, s. 47.

dostosować siły i środki do okoliczności konkretnych oględzin. Ponadto do każdych oględzin należy podchodzić w sposób indywidualny i bezstronny. Zachowanie obiektywizmu sprzyja właściwej ocenie sytuacji oraz poczynieniu prawdziwych ustaleń faktycznych. Przebieg czynności trzeba też starannie zaplanować i udokumentować, w szczególności w formie pisemnej, poprzez spisanie protokołu. W myśl zasady tajności wyniki oględzin są niejawne. Taki sposób procedowania zapewnia możliwość dalszej, niczym niezakłóconej weryfikacji wstępnych ustaleń w kolejnych etapach procesu. Natomiast poszukiwania i badania powinien cechować uniwersalizm¹³. Oględziny powinny być prowadzone wszechstronnie, dzięki czemu można uniknąć ewentualnego pominięcia takich śladów, które w późniejszym okresie mogą okazać się o wiele bardziej istotne aniżeli we wstępnej fazie czynności. Należy mieć przy tym na uwadze, że każdy obywatel powinien być traktowany w sposób humanitarny. Wobec tego sprawdzenie rzeczy, w tym szczególnie przedmiotów osobistego użytku, obuwia czy też elementów garderoby w specyficznych warunkach placówki penitencjarnej, powinno zostać przeprowadzone z pełnym poszanowaniem przyrodzonej i niezbywalnej godności osobistej osoby biorącej udział w czynności. Podkreślenia wymaga, że tego rodzaju aktywność służbowa funkcjonariuszy Służby Więziennej nie powinna skutkować odczuciem udręczenia u kontrolowanego, wyrządzeniem mu nadmiernych dolegliwości, poza tymi, które naturalnie wynikają z faktu istotnej ingerencji w konstytucyjnie chronioną sferę praw i wolności takiej osoby. Wobec specyfiki środowiska, w ramach którego funkcjonariusze wykonują czynności kontrolne, potencjalnych właściwości objętych sprawdzeniami, oględzinami osób i rzeczy, zachodzi też niewątpliwie podwyższone ryzyko rozmaitych zagrożeń dla stanu mienia, jak też zdrowia, a niekiedy nawet życia samych funkcjonariuszy oraz osób kontrolowanych. Wobec powyższego, w procesie kontroli, oględzin rzeczy, trzeba unikać rutyny i przywiązywać należyłą uwagę do zachowania szczególnej ostrożności oraz podejmować wszystkie działania w taki sposób, by zostały spełnione wszelkie wymogi bezpieczeństwa. Przykładowo podczas sprawdzeń należy posługiwać się rękawicami ochronnymi, w szczególności by uniknąć przypadkowego, bezpośredniego zetknięcia się z toksycznymi substancjami czy też zakłucia igłą lub kolcem powodującego

¹³ G. Kędzierska, M. Betlejewski, *Oględziny* [w:] W. Kędzierski (red.), *Technika kryminalistyczna. Tom I*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2002, s. 87–91.

ryzyko zakażenia. Wyłącznie kompleksowe stosowanie powyższych zasad kryminalistycznych w praktyce formacji umożliwi prawidłowe, sprawne, skuteczne i ekonomiczne wykonywanie omawianych czynności, z zachowaniem wymogów bezpieczeństwa na możliwie najwyższym poziomie.

Wykorzystanie rezultatów oględzin

Ślady kryminalistyczne ujawnione w wyniku oględzin mogą być podstawą przeprowadzenia identyfikacji indywidualnej, bądź też grupowej osób. Mogą więc zostać wykorzystane do badań kryminalistycznych, m.in. w sytuacji powzięcia wątpliwości co do tożsamości osoby osadzonej w zakładzie karnym bądź w areszcie śledczym. Jest to możliwe w szczególności w takich sytuacjach, gdy odwzorowania linii papilarnych, ślady stóp, zębów czy też molekuly zapachowe pozostawione zostały przez określoną osobę. Nadto, gdy fragment tekstu bądź podpis nakreślone zostały przez określonego człowieka, przykładowo w grypsie, lub też gdy ślady biologiczne obejmujące plamy krwi, spermy, potu czy śliny wykazują właściwości indywidualne bądź grupowe, takie jak organizm określonej osoby. Co istotne, zabezpieczone ślady podlegają także wykorzystaniu w ramach identyfikacji indywidualnej rzeczy. Przykładowo, gdy ślad dowodowy pochodzi od obuwia lub narzędzia zakwestionowanego u określonej osoby lub od opony samochodu stanowiącego jej własność. Podobnie, gdy fragment będący śladem stanowił całość z materiałem porównawczym ujawnionym u określonej osoby, bądź też gdy posiada ten sam skład chemiczny. Ślady kryminalistyczne mogą być również wykorzystywane do identyfikacji grupowej rzeczy, gdy możliwe jest jedynie stwierdzenie przynależności do określonej grupy zwierząt, materiałów czy substancji. Przykład identyfikacji grupowej stanowi gatunkowe pochodzenie krwi, taki sam typ oleju maszynowego czy też rodzaj lakieru. Nadto, szybkie ujawnienie i sprawne zabezpieczenie śladów umożliwia w określonych sytuacjach podjęcie dalszych działań z użyciem psa służbowego, w tym tropiącego, bądź podjęcie prób wykrycia metodami operacyjnymi osób i rzeczy o cechach zbieżnych z cechami dowodowymi, co odnosi się w szczególności do części ubioru, typu narzędzia, rodzaju obuwia, typu pojazdu, bądź też cech i właściwości sprawcy. Wskazać należy, że rzeczą jest przy tym każdy przedmiot materialny, mogący z racji swego istnienia i położenia być śladem kryminalistycznym lub będący nośnikiem śladów.

Rzeczami są więc przedmioty jednostkowe lub wyodrębnione z większego ich zbioru. Jako przykłady podać można jeden włos, jedno źdźbło trawy, jedno drzewo czy też jeden element ubioru. Z kolei określony zespół rzeczy znajdujących się w określonej przestrzeni staje się elementem danego miejsca. Przykład mogą tu stanowić meble w określonym pomieszczeniu. Przedmiotem oględzin może więc być pojedyncza rzecz, niezwiązana z miejscem oględzin, jak porzucone w czasie ucieczki łupy złodziejskie lub też narzędzie włamania, broń znaleziona w czasie przeszukania osoby, kwestionowany dokument, garderoba osoby podejrzanej o zabójstwo bądź nielegalne posiadanie środków odurzających. Gdy oględzinom poddawana jest odosobniona rzecz, metodyka tej czynności nie odbiega od oględzin dowolnej rzeczy. W takim przypadku lokalizacja rzeczy w trakcie oględzin nie ma znaczenia dowodowego, natomiast istotne znaczenie mają okoliczności ujawnienia tej rzeczy opisane w protokołach innych czynności na przykład przeszukania¹⁴ czy też kontroli osobistej.

Do zadań oględzin należy staranne utrwalanie wyglądu i stanu przedmiotu ze szczególnym uwzględnieniem miejsc znalezienia śladów, wykrywanie śladów mogących wykazywać związek z badanym zdarzeniem i ich zabezpieczenie, a następnie wnioskowanie oraz opracowanie wstępnych wersji w celu zrekonstruowania przebiegu, określenia przyczyn i skutków badanego zdarzenia¹⁵.

Dokonane w trakcie oględzin ustalenia oraz ujawnione ślady muszą zostać możliwie najszybciej prawidłowo zinterpretowane i stać się podstawą do zweryfikowania dotychczasowych wersji zdarzenia, wskazania kierunków dalszych czynności dowodowych i wykrywczych. Warto, by podstawową analizę zebranego w trakcie oględzin materiału wspólnie przeprowadzili wszyscy uczestnicy oględzin. Każdy z nich, wykonując szereg indywidualnych zadań, dokonywał bowiem różnych spostrzeżeń. Każdy posiada nieco inny zasób wiedzy i doświadczenia. Dopiero połączenie ich indywidualnej wiedzy o zdarzeniu pozwala na pełne wykorzystanie wyników dokonanych czynności. Wszystkie informacje zebrane w trakcie pierwszych czynności sprawdzających i dochodzeniowo-śledczych muszą zostać uporządkowane, a następnie powinny stać się podstawą do wskazania zaistniałych zdarzeń i towarzyszących im faktów, które można uznać na ich podstawie za bezsporne. Najczęściej fakty dowodowe

¹⁴ M. Kulicki, V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, L. Stępka, *Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2009, s. 422–424.

¹⁵ J. Widacki (red.), *op.cit.*, s. 20.

wynikające z posiadanej już wiedzy o zdarzeniu nie pozwalają na stworzenie pełnego i logicznie uporządkowanego ciągu faktów obrazujących cały przebieg interesujących danego funkcjonariusza czy też organ, zdarzeń. W odtwarzanej konstrukcji logicznej pozostaje zwykle szereg luk i takich obszarów, o których nic nie wiadomo lub posiadane informacje w ich przedmiocie są niedostateczne albo niepewne. Dążąc do stworzenia swoistego wyobrażenia tych zdarzeń, zastępuje się rzeczywistą wiedzę pewnymi spekulacjami co do zaistniałych faktów. W ten sposób tworzone są wersje śledcze określające najbardziej prawdopodobny przebieg zdarzenia. W każdej ze stworzonych wersji można wskazać szereg założeń, na których są one oparte. Szczegółowa analiza zgromadzonego materiału powinna wskazać sposoby możliwie najszybszego zweryfikowania tych założeń, które stanowią podstawę poszczególnych wersji, tak aby w jak najkrótszym czasie można było je sprawdzić i wykluczyć te wersje, które oparto na błędnych założeniach i tym samym ograniczyć liczbę wersji rozpatrywanych na dalszym etapie procesu do minimum. Pozwala to na szybkie skupienie dostępnych zasobów na badaniu elementów najbardziej prawdopodobnych wersji. Daje możliwość sprawnego dążenia do ustalenia faktycznego przebiegu zdarzenia, wskazania osób w nim uczestniczących oraz określenia ich roli. Analiza wstępna jest podstawą budowy planu postępowania przygotowawczego, w którym określa się kolejność dalszych czynności dochodzeniowo-śledczych oraz terminy ich realizacji. W wielu wypadkach ten sam cel dowodowy można osiągnąć na kilka sposobów. Przeprowadzona analiza posiadanych możliwości dowodowych powinna prowadzić do wyboru takich metod dowodzenia określonych faktów, by proces ten przebiegał szybko, sprawnie i ekonomicznie. Obecnie technika kryminalistyczna stwarza możliwości szybkiego przetwarzania oraz rozszerzania zasobów informacji zgromadzonych w trakcie oględzin. Część ujawnionych i zabezpieczonych śladów kryminalistycznych powinna zostać być bez zbędnej zwłoki przekazana do porównania oraz do zarejestrowania w zbiorach i kartotekach kryminalistycznych, prowadzonych przez policyjną służbę techniki kryminalistycznej. Podobnie szereg śladów mogących występować na różnych podłożach, w tym na elementach odzieży bądź na obuwiu można efektywnie ujawnić dopiero w warunkach laboratoryjnych. Dzięki postępowi technicznemu czynności te mogą zostać przeprowadzone w czasie kilku godzin od dostarczenia takich rzeczy do odpowiednich laboratoriów. Z kolei ich wyniki praktycznie natychmiast mogą zmienić zakres posiadanych informacji

o zdarzeniu. Współdziałanie powinno mieć miejsce zawsze, gdy na miejscu oględzin ujawniane są tego typu ślady. W następnej kolejności należy dążyć do stworzenia odpowiednich warunków do wykorzystania śladów pozwalających na identyfikację indywidualną sprawcy lub rzeczy. Wymaga to jednak uprzedniego wykonania szeregu innych czynności procesowych lub pozaprocessowych, operacyjno-rozpoznawczych w celu zawężenia kręgu osób podejrzewanych i uzyskania, niezbędnego w większości tego typu badań, materiału porównawczego. Wykorzystanie innych śladów kryminalistycznych wymaga dokładnej analizy przydatności procesowej spodziewanych wyników. Ich badania aparaturowe i analizy przebiegu zdarzenia są bardzo kosztowne i czasochłonne. Dlatego zarządzenie tego typu ekspertyz musi mieć oparcie w faktycznych potrzebach dowodowych. Powinno być też ono dokładnie przygotowane, tak aby sformułowane dla biegłych zadania odpowiadały rzeczywistym możliwościom badawczym. W wielu wypadkach wymaga to wcześniejszego skonsultowania się z biegłymi bądź z biegłym określonej specjalności w celu sprecyzowania zadań, jakie może on wykonać oraz określenia koniecznego do ich wykonania materiału dowodowego¹⁶. Niewłaściwie pobrany bądź zdegradowany, przykładowo w trakcie czynności kontrolnych, sprawdzeń, oględzin, materiał badawczy, nieadekwatny do postawionego zadania, może spowodować, że uzyskana opinia nie będzie rozstrzygająca i nie spełni stawianych jej zadań. Dlatego każdy podmiot, w tym przede wszystkim funkcjonariusze, którzy mogą mieć styczność z różnorodnym materiałem, który może zostać przekazany do badań, powinni dysponować choć podstawową wiedzą kryminalistyczną, co niewątpliwie wywrze pozytywny wpływ na rzetelność i efektywność wykonywanych przez nich czynności służbowych, w tym na gruncie szeroko ujmowanej kontroli osobistej.

Pomimo, iż czynności realizowane przez funkcjonariuszy Służby Więziennej mają z zasady charakter prewencyjny, ochronny i porządkowy, to z uwagi na ich specyficzny przebieg, zakres podmiotowy, możliwe efekty oraz ogół okoliczności towarzyszących ich realizacji, zasadnym pozostaje wyposażenie członków tej konkretnej formacji w podstawową wiedzę na temat oględzin rzeczy oraz możliwości wykorzystania wyników przedmiotowej czynności także w postępowaniu karnym, bądź dyscyplinarnym.

¹⁶ Ibidem, 59–60.

Podsumowanie

Kontrola osobista realizowana na podstawie art. 18 ust. 3a pkt 1 ustawy o Służbie Więziennej jest czynnością złożoną. Obejmuje ona w szczególności kontrolę odzieży, obuwia oraz przedmiotów, które znajdują się na ciele osoby poddawanej takiej czynności, która ma na celu zapewnienie bezpieczeństwa i porządku w placówce penitencjarnej, a w aspekcie kryminalistycznym stanowi oględziny rzeczy.

Rezultaty oględzin, w szczególności, w sytuacji gdy podczas kontroli elementów garderoby dojdzie do ujawnienia nielegalnie posiadanych przedmiotów bądź substancji, mogą następnie podlegać wykorzystaniu w procesie karnym, jak też w postępowaniu dyscyplinarnym.

Przyjąć należy, iż funkcjonariusze Służby Więziennej wykonujący czynności kontrolne podejmują jednocześnie działania niejako na przedpolu postępowania karnego czy też dyscyplinarnego. Powinni więc dysponować niezbędnymi wiadomościami na temat funkcji, celów i zasad realizacji oględzin rzeczy, a nadto o możliwościach późniejszego wykorzystania wyników tego rodzaju czynności w postępowaniach karnym lub dyscyplinarnym.

Znajomość przedmiotowej problematyki, w stopniu niezbędnym z punktu widzenia zakresu kompetencji służbowych funkcjonariuszy, ustawowo upoważnionych do realizacji kontroli osobistej, może skutecznie zapobiegać degradacji śladów kryminalistycznych i jednocześnie sprzyjać właściwemu, bezpiecznemu przebiegowi ich ujawniania, wstępnego zabezpieczenia, a następnie dalszemu, efektywnemu wykorzystywaniu śladów na gruncie postępowania dyscyplinarnych oraz procesów karnych.

Bibliografia

Publikacje:

- Brzozowski J., Czubak A., Czubak W., *Ekspertyza daktyloskopijna* [w:] M. Kała, D. Wilk, J. Wójcikiewicz (red.), *Ekspertyza sądowa. Zagadnienia wybrane*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
- Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie postępowanie karne*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2003.
- Hanausek T., *Kryminalistyka. Zarys wykładu*, Kantor Wydawniczy Zakamycze oddział Polskich Wydawnictw Profesjonalnych Sp. z o.o., Zakamycze 2005.
- Hołyst B., *Kryminalistyka*, LexisNexis Polska Sp. z o.o., Warszawa 2010.
- Kędzierska G., Betlejewski M., *Ogłędziny* [w:] W. Kędzierski (red.), *Technika kryminalistyczna. Tom I*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2002.
- Kulicki M., Kwiatkowska-Wójcikiewicz V., Stępka L., *Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2009.
- Kwiatkowska-Wójcikiewicz V., *Ogłędziny miejsca. Teoria i praktyka*, Violetta Kwiatkowska-Wójcikiewicz & Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa – Stowarzyszenie Wyższej Użyteczności „Dom Organizatora”, Toruń 2011.
- Waltoś S., *Proces karny. Zarys systemu*, Wydawnictwa Prawnicze PWN, Warszawa 2001.
- Widacki J. (red.), *Kryminalistyka*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2002.
- Wilk D. (red.), *Kryminalistyka. Przewodnik*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa – Stowarzyszenie Wyższej Użyteczności „Dom Organizatora”, Toruń 2013.
- Wójcikiewicz J., *Temida nad mikroskopem. Judykatura wobec dowodu naukowego*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa – Stowarzyszenie Wyższej Użyteczności „Dom Organizatora”, Toruń 2009.

Akty prawne:

- Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – *Kodeks postępowania karnego*, (tekst jedn. Dz. U. z 1969, Nr 13, poz. 96) [w:] *Kodeks karny, Kodeks postępowania karnego, Kodeks karny wykonawczy, Ustawa karna skarbową oraz Kodeks wykroczeń, Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia, stan prawny na dzień 15 września 1993 r.*, B. Markowska, L. Jezierska (korekta), Info-Trade, Gdańsk 1993.
- Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1683).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 lipca 2023 r. w sprawie realizacji działań funkcjonariuszy Służby Więziennej oraz wzoru protokołu z kontroli osobistej, kontroli pobieżnej oraz ze sprawdzania pojazdów lub ich ładunku (Dz.U. z 2023 r. poz. 1522).